

Behoeftte versus verplichting

Graadmeters voor de toestand van de natuur in Nederland

De discussie over graadmeters voor Nederlandse natuur, die in Landschap woedt, roept de vraag op waarom de zo gewenste standaardisatie ontbreekt. Wij concluderen dat dat komt omdat één landelijke natuurdoelstelling ontbreekt. Daardoor ontbreekt uiteraard ook één standaard natuurgraadmeter. In deze reactie pleiten we ervoor de Europese habitatrichtlijn toe te passen. Vervolgens leggen we uit waarom de aggregatie tot één landelijk getal, zoals in de beschreven graadmeters, wenselijk noch nodig is.

Ten Brink *et al.* (2001) constateren dat het ontbreekt aan een adequaat overzicht van hoe de natuur in Nederland er voorstaat, en dat de belangrijkste oorzaak een gebrek aan standaardisatie is, ondanks de in nota's uitgespelde behoefte. Ten Brink *et al.* (2001) voeren dit aan als rechtvaardiging voor een nieuwe set van 4 graadmeters. Ze baseren zich hierbij op een schets van acht bestaande Nederlandse systemen die volgens de auteurs niet voldoen als complete, land-dekkende graadmeters. Ten Brink *et al.* (2001) definiëren criteria voor zulke graadmeters en argumenteren dat de nieuwe set wel voldoet. In het volgende nummer van Landschap begint vervolgens een discussie over graadmeters (Wamelink, 2002; Ten Brink *et al.*, 2002). Wij vervolgen die discussie maar leggen het accent op de 'waarom'-vraag – waarom geen standaardisatie en waarom geaggregeerde graadmeters?

De auteurs gaan volgens ons te gemakkelijk voorbij aan de eerste 'waarom'-vraag: waarom is Nederland (nog) niet in staat goed, dat wil zeggen gestandaardiseerd, te meten 'hoe de natuur er voor staat'? We maken een vergelijking met buurlanden Denemarken en Duitsland, omdat die enigszins vergelijkbaar zijn met Nederland qua gegevensdichtheid en monitoringsinspanning. Tenslotte vragen we ons af of de door Ten Brink *et al.* (2001) voorgestelde set graadmeters nu het ei van Columbus is, op basis van inhoudelijke argumenten, een behoeften-analyse, en aangegane Europese verplichtingen.

Waarom ontbreekt overzicht in Nederland?

We vinden het zorgwekkend dat een keur aan experts in hun institutionele inbedding nog niet bij machte is gebleken een eenvoudig, landelijk en operationeel meetsysteem te ontwikkelen. Ten Brink *et al.* (2001) constateren zelf 'belangrijke verschillen in aanpak', 'sluiten niet aan bij doelstellingen van het natuurbeleid' en 'blijven vaak hangen in ontwerp- of discussiefase'. De middelen ontbreken ons voor een diepgaande analyse, maar de citaten lijken te suggereren dat: (1) meerdere ministeries of instituten ogenschijnlijk zelfstandig hun eigen systemen ontworpen hebben; (2) de verantwoordelijkheid voor ontwerp en implementatie versnipperd is; (3) implementatie van de EU verdragen geen prioriteit lijkt te hebben gehad (Van den Top & Van der Zouwen, 2000) en (4) er niet zoiets is als één natuurdoelstelling, daarom is er ook niet zoiets als consensus over één natuurgraadmeter.

Hoe belangrijk de eerste drie punten ook mogen zijn, wij willen hier het vierde argument benadrukken. Volgens ons is een belangrijke oorzaak voor het ontbreken van een standaard natuurgraadmeter het feit dat er niet gekozen wordt (of kan worden) voor één duidelijk natuurdoel. Als je wilt toetsen of een voorgenomen maatregel goed of slecht is, dan moet duidelijk zijn welk doel die maatregel dient. Daarna komt het meetinstrument pas. In Nederland hebben we deze keuze niet expliciet en eenduidig gemaakt. Het gevolg is dat er aan meerdere doelen getoetst

JAN VERMAAT, HASSE
GOOSEN & ALISON
GILBERT

dr ir J.E. Vermaat, drs H.
Goosen en A.J. Gilbert MSc,
Instituut voor Milieuvraag-
stukken, Faculteit Aard- en
Levenswetenschappen, Vrije
Universiteit Amsterdam, De
Boelelaan 1087, 1081 HV
Amsterdam,
www.vu.nl/ivm,
jan.vermaat@ivm.vu.nl

Foto Saxifraga

moet worden, waarbij het voorts onduidelijk is hoe deze doelen zich tot elkaar verhouden. Alleen al hierom zal elke graadmeter altijd leiden tot discussie.

Graadmeters in Europa: verplichting en behoefte

De vergelijking met buurlanden is frappant. Zowel Dene-marken als Duitsland hanteren simpelweg rode lijsten voor soorten en habitats (of zo u wilt biotopen of ecotopen; Blab *et al.*, 1995; Wilhelm Committee, 2001; zie ook: www.bfn.de, www.sns.dk) en volgen daarmee de habitatrichtlijn-verplichtingen (directief 92/43/EEC). Halfnatuurlijke landschappen worden overigens niet volledig verge-ten, hoewel de habitatrichtlijn uitdrukkelijk over 'natuur' spreekt. De Nederlandse natuurdoeltypologie (Bal *et al.*, 2001) bestrijkt in elk geval ook halfnatuurlijke landschap-pen. Ook andere landen in Europa volgen dit stramien en de ambities van Europa zijn niet gering: in juni 2001 is na-melijk besloten dat de grootschalige afname van de biodi-versiteit in 2010 een halt moet zijn toegeroepen (Wilhelm Committee, 2001)!

De consistente keuze van de Europese Commissie voor re-ferenties heeft de discussie over criteria voor graadmeters verschoven naar die over criteria voor referenties. De aanpak is echter overzichtelijk: er worden langs de (lange) juridi-sche weg (lange!) lijsten van habitats en gebieden opgesteld en die worden vergeleken met de gedefinieerde referentie-situatie. De gang van zaken in het waterbeheer is illustra-tief. Niet langer discussiëren we over hoe we meetsystemen in elkaar moeten steken. De vraag is voortaan of onze syste-men voldoende op de typologie van de kaderrichtlijn pas-sen, en wat een 'goede ecologische toestand' is. En dat is niet veel anders dan de vraag naar een gedefinieerde refe-rentie. Lenders *et al.* (2001) tonen aan dat ook met behulp van rode lijsten en habitats een op biodiversiteitswaardering gebaseerde 'goede ecologische toestand' is te schatten.

Het lijkt ons duidelijk dat aangegane internationale ver-plichtingen de behoefte aan graadmeters in Nederland zouden moeten inkleuren. De nieuwe editie van het hand-boek natuurdoeltypen (Bal *et al.*, 2001) beschikt inmiddels (gelukkig) over een apart lemma 'habitatrichtlijn'. We stellen hier dat implementatie van de habitatrichtlijn de vraag hoe de natuur er in Nederland nu eigenlijk voorstaat ook zal beantwoorden. Een concreet stuk landschap kan immers vergeleken worden met de gedefinieerde referen-tie voor het bewuste habitat-type (of natuurdoeltype), zo-dat vervolgens het oordeel eenvoudig te vellen is: de eco-logische toestand is 'goed', of 'matig', of zelfs 'fout'.

Geaggregeerde natuurwaarde = kwaliteit x oppervlakte?

Ten Brink *et al.* (2001) definiëren hun natuurwaarde-graadmeter als het product van het areaal en de kwaliteit van het areaal. Dit lijkt ons een pragmatische benadering met slechts één groot risico: een natuurwaarde van 25% is het product van 50% x 50%, maar ook van 25% x 100%. Weinig oppervlak met een hoge waarde kan uitgeruild worden tegen veel oppervlak van lagere waarde.

Cruciaal is echter het uitgangspunt dat er naar de schaal van heel Nederland geaggregeerd wordt, zelfs uiteindelijk tot één ultieme natuurwaarde, zoals de figuren 4 en 5 in Ten Brink *et al.* (2001) aangeven. Volgens ons is deze ag-gregatie niet wenselijk en ook niet nodig. We denken dat het niet wenselijk is omdat de ruimtelijke patronen en een beeld van de mogelijke samenhang tussen gebieden en populaties absoluut verloren gaan bij een dergelijke ag-gregatie. Bovendien is het niet nodig omdat de huidige krachtige GIS-technieken en de grote hoeveelheid be-schikbare data ons in de gelegenheid stellen eenvoudig overzichtskaarten te genereren. Van kwelders, of natte heidenen, of welk natuurdoeltype dan ook, is dan in één kaart te zien waar ze liggen, hoe groot de gebieden zijn en wat

hun 'kwaliteit' ten opzichte van de referentie is. Wij pleiten hier dus tegen aggregatie, althans, voorzover die niet begeleid wordt door goed kaartmateriaal. Dezelfde aanpak zou ook bij rode lijst soorten kunnen werken door potentiële en werkelijk bezette habitat te karteren.

We voeren nog een tweetal argumenten aan ter illustratie. Veel keuzen voor gebiedsinrichting worden niet op landelijk niveau gemaakt. De behoefte aan sterk geaggregeerde waardering is op regionale schaal minder belangrijk. In het veenweidegebied moet bijvoorbeeld gekozen worden voor rietmoerassen of extensieve weiden. De alternatieven blijken nauwelijks te verschillen in waardering. Hier is juist behoefte aan ruimtelijk detail. Tenslotte is Nederland, hoe klein misschien ook, van nature en door eeuwenlange menselijke ingrepen, heel divers. Landelijke aggregatie reduceert al die variatie tot een enkel getal, dat de spreekwoordelijke appels en peren samenvat die variëren van kalkgraslanden, schorren, en veenmosrietland tot wilgenvaldebos in de Biesbosch.

Ruimtelijke explicietheid en pluriformiteit in visies en doelen zijn inherent aan het Nederlandse natuurbeleid. In dit beleid wordt onderkend dat er niet één heersend paradigma bestaat; op de ene plek willen we dit en op de andere plek dat. Soms willen we specifieke landschappen/-

terreinen met een hoge soortenrijkdom koste wat het kost beschermen (denk aan kalkgraslanden, trilvenen, schraalgraslanden) terwijl we elders natuurlijke processen alle ruimte zouden willen geven (het wad, uiterwaarden). Daarom pleiten we tegen sterk geaggregeerde indicatoren waar de ruimtelijke differentiatie uit wegvalt. We zouden moeten streven naar een ruimtelijk gedifferentieerde systematiek, die beter uiting geeft aan de variatie in ons 'natuur'landschap. Voor verschillende deelsystemen kunnen specifieke doelstellingen worden benoemd en toetsbaar gemaakt. Het goede nieuws is dat we daar al een begin mee hebben gemaakt: de natuurdoeltypen-systematiek past goed bij de habitatrictlijn (Bal et al., 2001; zie ook Witte et al., 1996, en de discussie in Landschap). Voor elk natuurdoeltype is de referentietoestand al redelijk omschreven. Toepassing daarvan is in onze ogen een werkbare methode ter toetsing van het natuurbeleid inclusief de habitatrictlijn. Overigens wordt de Europese lijst van habitats (de CORINE lijst; EC, 1999) bijvoorbeeld in Engeland en Duitsland al gewoon gebruikt.

Dankwoord

We danken Esther Turnhout voor haar constructieve kritiek.

Literatuur

Bal D., H.M. Beijer, M. Fellinger, R. Haveman, A.J.F.M. van Opstal, & F.J. van Zadelhoff, 2001. Handboek natuurdoeltypen in Nederland, 2e editie. Expertisecentrum LNV, Wageningen.

Blab J., U. Riecken & A. Szymank, 1995. Proposal on a criteria system for a National Red Data Book of Biotopes. Landsc. Ecol. 10: 41-50.

Lenders, H.J.R., R.S.E.W. Leuven, P.H. Nienhuis, R.J.W. De Nooij, & S.A.M. van Rooij, 2001. BIO-SAFE: a method for evaluation of biodiversity values on the basis of political and legal criteria. Landsc. Urb. Plann. 55: 121-137.

Ten Brink, B.J.E., A.J. van Strien & M.J.S.M. Reijnen, 2001. De natuur de maat genomen in vier graadmeters. Landschap 18: 5-20.

Ten Brink, B.J.E., A.J. van Strien, A., & M.J.S.M. Reijnen, 2002. Nawoord. Landschap 19: 117-118.

Top, M. van den, M. van der Zouwen, 2000. Europees natuurbeleid in Nederland: een pionier die zichzelf in de weg loopt. Landschap 17: 81-96.

Wamelink, G.W.W., 2002. Wordt de natuur wel de goede maar genomen? Landschap 19: 113-116.

Wilhelm Committee, 2001. Danish nature – status, trends and recommendations for future biodiversity policies. Danish Nature and Forest Agency, Copenhagen.

Witte, J.P.M., J. Hoogeveen & G. van Wirdum, 1996. Ecotootypen: natuurlijke eenheden? Ecologische soortengroepen vergeleken met plantensociologische groepen. Landschap 13: 17-28.